

Javier Marías

Isak Dinesen na stara leta

Dolgo je veljalo, da je Isak Dinesen grozljiva starka, elegantna in odeta v skrivnost, potem pa ji je film s pretirano romantičnostjo in nekaj otročjosti nadel podobo trpeče kolonialne aristokratke. Ne trdim, da baronica Blixen ni bila romantična in aristokratska, a je ustrežnejše reči, da je vse to igrala, vsaj odkar je postala Isak Dinesen, torej od trenutka, ko je pod tem in drugimi imeni začela objavljati in se je po dolgih in neuspešnih letih, ki jih je preživela v Afriki, vrnila na Dansko. “S starostjo si nadevamo vedno nove maske, maske naše starosti, mladi pa mislijo, da smo takšni, kot se zdimo, kar pa ni res.”

Ko je leta 1959 prvič obiskala Ameriko, deželo, kjer so njene knjige doživele največji uspeh in veljavo, so njeno pojavo že pred tem napovedovale govornice in neskončne skrivnosti: ona je v resnici moški, on je v resnici ženska, Isak Dinesen sta dve osebi, brat in sestra, Isak Dinesen je leta 1870 živela v Bostonu, v resnici pa je Parižanka, on živi v Helsingøru, ona večino časa preživi v Londonu, ona je nuna, on je zelo gostoljuben in sprejema mlade pisatelje, težko jo je srečati, saj živi zelo odmaknjeno, ona piše v francoščini, ne, v angleščini, ne v danščini, ne v ... Ko so jo nazadnje opazili na številnih zabavah, na katere so jo vabili, na množičnih in javnih dogodkih, na katerih je pripovedovala svoje zgodbe, ne da bi si pomagala vsaj z osnutkom, so uvideli, da je v resnici slabotna in ekstravagantna starka, polna gub, z vžigalicam podobnimi rokami. Oblačila se je v črno in

na glavi nosila turbane, v ušesih diamante, oči pa si je obrobljala s prejšnjo količino antimona. Legenda se je nadaljevala, četudi po bolj konkretnih kanalih: Američani so pripovedovali, da je samo ostrige in pije penino, kar ni bilo res, saj je občasno segala tudi po škampih, špargljih, grozdju in čaju. Ko je Isak Dinesen izrazila željo, da bi spoznala Marilyn Monroe, se je romanopiska Carson McCullers uspela dogovoriti za srečanje in na znamenitem kosilu so si vse tri omenjene ženske mizo delile z Arthurjem Millerjem, vzornim soprogom, ki so ga baroničine navade tako presenetile, da jo je vprašal, kateri zdravnik ji je zapovedal dieto z ostrigami in penino. Pravijo, da tako zaničljivega pogleda, kot mu ga je namenila Isak Dinesen, v tisti deželi še niso videli: "Zdravnik?" je vprašala. "Zdravniki so zgroženi, a meni ugajata tako penina kot ostrige in dobro mi denejo." Miller si je upal še nekaj pripomniti o proteinih, nov prezirljiv pogled pa ga je prepričal, da se na ameriških tleh ne bosta več srečala. "O tem ne vem ničesar," je odvrnila, "a ker sem stara, jem, kar želim." Baronica se je veliko bolje razumela z Marilyn Monroe.

Isak Dinesen je običajno živela v Rungstedlundu, v hiši na Danskem, v kateri je preživela otroštvo in kjer je zaradi svojih številnih tegob živela zelo umirjeno. Med težavami nikakor ni mogla pozabiti najstarejše, ki sploh ni bila povezana z njeno starostjo, saj jo je staknila v letu, ko se je poročila z baronom Brorom Blixnom, od katerega se je razvezala šele po precejšnjem oklevanju. Njen mož je bil brat dvojček moškega, ki ga je ljubila v mladostnih letih; morda je vezi, ki nastanejo s pomočjo posrednikov, še toliko težje pretrgati.

Zaradi sifilisa se je morala zelo zgodaj odpovedati spolnosti. Ko je sprevidele, da pri tem ne more računati na božjo pomoč, in ko je izkusila, kako težko se je mladi ženski odpovedati "pravici do ljubezni", je Isak Dinesen predala svojo dušo hudiču, ta pa ji je v zameno obljubil, da se bo vse, kar bo odtlej izkusila, spremenilo v zgodbo. Tako je vsaj rekla svojemu nesojenemu ljubimcu Thorkildu Bjørnvigu, ki ga je dvakrat prekašala po starosti in trikrat po pameti in s katerim je pri štiriinšestdesetih sklenila nenavaden pakt ter si ga za štiri leta povsem podredila. Nesojenega ljubimca je rada strašila z nenadnimi spremembami, uroki in neverjetnimi, a vedno prepričljivimi mnenji. Nekoč ga je prestrašila z razlago njegove osebnosti: "Ti si boljši od mene in v tem je težava," mu je rekla. "Razlika med nama je tudi v tem, da je tvoja duša nesmrtna, moja pa ne. Enako velja za sirene in vodne vile, tudi one nimajo duše. Sicer živijo dlje kot tisti z nesmrtno dušo, a ko umrejo, brez sledu izginejo. Kdo lahko zabava, navdušuje in zadovolji ljudi bolje kot vodna vila, ki je v bližini in ki igra, omamlja ter pripravi ljudi do

najbolj norega plesa in najbolj goreče ljubezni? Pa bo kljub temu izginila in za njo bo ostala le tanka črta na vodni gladini.”

Ko pa ta pesnik (ki ga je vztrajno ločevala od žene in otroka, da bi dolga obdobja ‘ustvarjal’ v njeni hiši Rungstedlund) ni dosegel njenih pričakovanj (kar se je zgodilo skoraj vedno), je bila baronica ogorčena in ga je kaznovala, kot je storila tudi, ko si je dovolil oporekati kateremu od njenih zapisov. Toda Isak Dinesen ni bila nikoli stanovitna in jeznemu izbruhu je lahko ob naslednjem srečanju sledilo dobrikanje, kot da se ne bi nič zgodilo, ali pa je nesojenemu ljubimcu celo čestitala za njegov nepodkupljivi občutek za kritiko. Te spremembe so bile zanjo zelo značilne. Bjørnvig je povedal, da se je Isak Dinesen neke noči iz njemu neznanega razloga tako zelo razjezila, da je postala mahajoča in izžeta furija, ki jo je jeza povsem ugrabila, njega pa je to zelo prizadelo in ohromilo. Čez nekaj časa, ko je bil že v postelji, se je baronica prikradla v njegovo sobo in sedla na rob postelje: v tistem trenutku se mu je zdela žareča, spremenjena, lepa kot kakšna sedemnajstletnica. Bjørnvig je priznal, da se mu kaj takega sploh ne bi zdelo mogoče, če tega ne bi izkusil sam.

Baronica pa je svojemu nesojenemu ljubimcu in prijateljem zagotavljala tudi čudovite trenutke navdušenja in transa. Nekoč je sredi Bjørnvigovega prevzetega branja vstala in odšla iz sobe. Kmalu se je vrnila z revolverjem, ga dvignila in z njim dolgo merila v pesnika. Ta se po svojih lastnih besedah za to sploh ni zmenil, kajti v tistem trenutku sreče mu je bilo vseeno, tudi če bo umrl. Morda ni odveč povedati, da Bjørnvig v vseh štirih letih svoje ugrabitve ni uspel objaviti ničesar.

Isak Dinesen je pravila, da ne vidi dobro, a je znala na travniku z neverjetne razdalje razločiti štiriperesno deteljico in ugledati mlado luno, ko je bila ta še povsem nevidna. Ko jo je zagledala, se ji je običajno trikrat priklonila. Trdila je, da se je ne sme nikoli opazovati skozi steklo, saj to prinaša nesrečo. Igrala je klavir in flavto. Na prvega najraje Schuberta in na drugo Händla. Ob mraku je pogosto recitirala pesmi Heineja, ki ji je bil najljubši, včasih tudi Götheja, ki ga je sovražila, a ga je vseeno znala na pamet. Dostojevskega je črtila, čeprav ga je občudovala, in brezpogojno je verjela v Shakespeara. Pogosto je navajala naslednje Heinejeve verze: “Srce ponosno, sólo si hotelo! / Hotelo biti si neizmerno srečno / ali neizmerno ubogo, ti srce / ponosno, in zdaj si ubogo.” (prev. Mile Klopčič).

Njene oči, očrtane z antimonom, so bile po mnenju vseh, ki so jo videli, polne skrivnosti: nikoli niso mežikale ali se odmaknile od tistega, kar so gledale. Oče Isak Dinesen je naredil samomor, ko ji je bilo deset let, ona pa je vse od otroštva pripovedovala zgodbe. Njen mlajši brat jo je včasih,

ko je utrujen legel spat, rotil: “Oh, Tania, nocoj raje *ne!*” Na stara leta so jo, ravno obratno, njeni gostitelji ali gostje rotili, naj jim pove kakšno zgodbo. Včasih jim je ugodila, kot bi jim prinesla darilo. Vsak četrtek je večerjala z dečkom, ki mu je kupila obleko, primerno priložnosti: to je bil kuharičin sin, ki ga je nekega večera zalotila, kako na skrivaj čepe opreza za njo, medtem ko je večerjala. Rada je provocirala, a nežno in ironično, kot tedaj, ko je ugovarjala popolni demokraciji, ker se je bala za usodo elite: “Saj veste, da mora vedno obstajati nekaj ljudi, ki so strokovnjaki za klasike.” Pravila je, da se v življenju ravna po pravilih klasične tragedije in v skladu s to bi tudi vzgojila otroke, ki jih nikoli ni imela.

Zadnja leta je več mesecev na leto preživela na kliniki, preostanek pa, tako kot vedno, v Rungstedlundu, kjer je tiho umrla 7. septembra 1962, po tem, ko je vse popoldne poslušala Brahmsa. Brez prestanka je kadila do konca življenja, ki ga je sklenila pri sedeminsedemdesetih letih. Pokopali so jo ob vznožju bukve, ki si jo je sama izbrala ob rungstedski obali. Lawrence Durrell je trdil, da bi vsakomur, ki bi si dovolil objokovati njeno smrt, namenila prijazen in ironičen pogled. “V resnici imam tri tisoč let in sem večerjala že s Sokratom.”

Isak Dinesen je posvojila naslednje besede: “V umetnosti ni skrivnosti. Počni stvari, ki jih lahko vidiš, in pokazale ti bodo to, česar ne moreš videti.”

Prevedla Barbara Pregelj